

Josip Slade - Šilović (1828. – 1911.) veliko je ime hrvatske graditeljske baštine druge pol. 19. stoljeća čiji je rad bio cijenjen u cijeloj Austro – Ugarskoj Monarhiji. Radio je izvan svoje domovine u Bosni i Hercegovini te u Crnoj Gori i svugdje je ostavio upečatljiv trag. Njegov rad je uglavnom poznat zahvaljujući podacima koje je donio Dušan J. Martinović u knjizi, Portreti (Cetinje 1983.), Josip Slade, str. 117-121. te Cvito Fisković, Arhitekt Josip Slade (Trogir 1987.), str. 21-23.

Josip Slade - Šilović u Crnu Goru dolazi 1877. godine na poziv crnogorskog kneza Nikole I. Petrovića (knez od 1860.-1910., od 1910.-1921. kralj), te radi projekte za cijeli niz važnih zgrada: poslanstvo Austro-Ugarske Monarhije, dvorac kneza Nikole u Nikšiću, dvorac kralja Nikole u Baru, Carev most u Nikšiću, regulacijski plan Nikšića (čime se 1883. godine dokazao kao daroviti urbanist novih gradova), obnovu lazareta i vodovoda u Meljinama, putove.....

U Državnom arhivu u Splitu čuva se obiteljski fond Slade - Šilović (sign. HR DAST - 379, knjiga 16; svežnjeva 137; d/m 10,5, otkup 22. siječnja 1997.) Radi se o vrijednoj građi za hrvatsku povijest, povijest Dalmacije i Trogira (1212.-1942.) poglavito za 19. stoljeće. Dio je dakako vezan za rad Josipa Slade - Šilovića u Crnoj Gori. (Pregledala sam dio koji se odnosi na djelo Josipa Slade - Šilovića u Crnoj Gori, međutim trebalo bi pregledati cijeli fond kako bismo imali pravu sliku jer se možda koji nacrt sakrio između ostale građe. Također bi trebalo proučiti sve spise koji se odnose na njegov život i rad u Crnoj Gori. Zahvaljujem Hanii Mladineo, djelatnici Arhiva na pomoći.) U nekoliko kutija čuva se arhivska građa koju čine manje nacrti a više ostalo arhivsko gradivo vezano za njegove projekte. Brojna korespondencija pisana je na njemačkom, talijanskom i u prijepisu na hrvatskom jeziku.

Knez Nikola mu je dodijelio orden Danila I što je najbolji dokaz koliko je cijenio njegov rad. Među arhivskim gradivom sačuvana je i dozvola austro – ugarskih ministarstava iz 1878. godine, temeljem koje je mogao nositi i primiti orden Danila I kojega mu je dodijelio knez Nikola I.

Godine 1885. gradi se „dvorac kralja Nikole“ u Baru čiju je je gradnju naručio Petar Karađorđević, zet kneza Nikole. Kasnije ga je otkupio crnogorski vladar i obično se naziva „dvorcem kralja Nikole“, premda nikada nije pripadao crnogorskom kralju već je to bio „dvorac prijestolonasljednika Danila“. Nacrt glavnog pročelja potpisao je Slade – Šilović a na ostalima na kojima se vide bočne strane dvorca te tlocrtne situacije, nema njegovog potpisa ali je očito da ga je radila ista ruka. Termeljem tlocrta imamo uvid u prizemlje i prvi kat dvorca. U prizemlju se nalazio vestibul i atrij na ulazu, dvorana za ručak, prostorije za vladara (s unutrašnjim spiralnim stubama) i njegovog savjetnika te glavno stubište. Hodnikom je razdijeljen od prostora koji je bio namijenjen posluži a u kojemu se nalazila kuhinja i prostorije za poslugu te zasebne stube za njih. Sa stražnje strane dvorca bio je ulaz za poslugu a ispod

terase prostor za kočiju. Na katu su bile smještene prostorije za vladara – kabinet do kojega su vodile spomenute spiralne stube, prostorija za vladaricu, salon, sala za obitelj te spavaće sobe. Godine 1910. uz zapadno pročelje dozidana je dvorana za bal, zato se ona ne vidi na nacrtima Slade – Šilovića. Danas je u dvorcu Zavičajni muzej Bara.

Od 1896. do 1899. godine gradi se zgrada poslanstva Austro – Ugarske Monarhije na Cetinju. Sačuvan je troškovnik za gradnju u kojemu su predočeni troškovi i predviđene radnje te količina radova: iskopi terena za temelje, temelji, zidarski radovi, radovi popločenja, ugradnja 4 velika i 25 malih kamina, zatvori (vrata i prozori), okviri za njih, stubište, kolone, pilastri, lukovi, kameno-klesarski radovi, stolarija, metalni dijelovi – ograde, ograda za stubište, uređenje verande, ugradnja peći, cijevi za vodu po zgradi na tri kata do kupatila kao i lanterna za stubište.... Troškovi cisterne su istaknuti na kraju troškovnika 16. ožujka 1897.godine. Posebno je dodano da je radove na pojedinoj stolariji, dijelove prozora, podova – parketa, dogovorio majstor Carlo Bui iz Splita dana 1. srpnja 1897. godine. Za crkvu su predviđeni radovi zidanja, gradnje zvonika, okvira za prozore crkve, kamene škropionice, prostora za lođu, podova od *matunela* iz Cremona, prostora oltara, izrade zvona...Na prvom sačuvanom nacrtu zgrade pregledan je presjek na kojemu se vidi podrumski dio, prvi i drugi kat, unutrašnje stubište te krovni prozori. Na drugom se vidi pročelje crkve sagrađene uz samu zgradu a na ostalim nacrtima se vidi staja i njezin presjek te tlocrtna situacija izgleda unutrašnjosti staje s predvorjem, prostorom za konje te ostalim pomoćnim stajskim prostorijama (samo na nacrtima staje vidi se potpis). Sačuvani su također crteži zgrade (nije potpisan arh. Slade – Šilović) koji predočuju glavno pročelje, bočno pročelje sa stubištem i stražnje pročelje okrenuto vrtu. U usporedbi s današnjim stanjem, zaključujemo da je zgrada sačuvana u prvobitnom obliku u pogledu njenog eksterijera. Osim toga uvidom u kupoprodajne ugovore doznajemo da je austro-ugarska vlada otkupila zemljište za gradnju navedene zgrade. Sačuvan je ugovor iz 1897. godine s Cetinja o prodaju zemljišta po dozvoli kneza Nikole I Austro-Ugarskoj Monarhiji, do zemljišta kojega su već kupili. Također, ugovor između austro – ugarske vlade (ministar vanjskih poslova Kučinski) i Miloša Lepetića (pisar Janko Rudov Pejović) iz Crne Gore, napisan na Cetinju 5. lipnja 1896. (prijepis na hrvatskom jeziku), s pogodbom na 2500 fforina za pripremne poslove koje je potrebno obaviti do 1. studenoga 1896. godine, te ugovor potpisan 1.studenoga 1896. između spomenutoga Miloša Lepetića i Austro-Ugarske Monarhije za izgradnju zgrade. U njima je sve bilo precizirano. Koliko se uspješno obnovio interijer u zgradi u kojoj je danas smješten Republički zavod za zaštitu spomenika kulture (osnovan 1948. godine), sukladno prvotnoj i sadašnjoj namjeni, ne možemo doznati bez daljnjih arhivskih istraživanja.

Dvorac kneza Nikole u Nikšiću s istaknutim pročeljem koje ima dva reda stupova i 11 lukova sa strana ima 2 krila. Nacrt tlocrtne situacije nije potpisan niti na njemu išta piše ali jako slični spomenutom dvorcu a također se na njemu prepoznaje nacrt zabata, koji podsjeća na zabat nad glavnim ulazom. Troškovi gradnje zidova, potkrovlja, ulaza – vrata, prozora u prizemlju, prozora na prvom katu, stubišta (kamenih vanjskih), drvenih (glavnih i za poslugu)...prikazani su u troškovniku. Danas je u dvorcu smješteno nekoliko kulturnih ustanova.

Sačuvana je bilježnica u kojoj se čuva arhivsko gradivo te projekti lazareta u Meljinama i popravka vodovoda. Brojna su pisma koja je Slade - Šilović dobivao s uputama što učiniti na terenu dok je radio u Meljinama. U vezi projekta *Carev most* u Nikšiću, mosta dugog 263 metra, visokog 12 metara, koji počiva na svodovima s 18 okana jedan je nepotpisani nacrt, pretpostavljamo nacrt mosta. Od 1878. započinje njegov rad na projektima oko dionica putova i cesta raznih pravaca: od crnogorsko-austrijske granice do Cetinja, Cetinja – Rijeke Crnojevića, Cetinja – Pogorice, Kotora – Cetinja, Rijeke Crnojevića Virpazara, Bara- Virpazara... Evo nekoliko skica dionica putova: skica putova od Nikšića do mora; skica dionice puta oko Dragalja (do Crkvice). Brojni su opisi putova primjerice: opis putova, potrebitih radnji, od Nikšića do Cetinja; opis dionice puta Rijeka Crnojevića – Virpazar (spominje se niz toponima pr. Jovanov brijeg); opis putova, troškovi do Cevljana brijega itd.

Vežano za gradnju putova sačuvana je korespondencija s vojvodom Mašom Vrbicom. Izdvajam jedno pismo napisano na Cetinju 17. veljače 1879. koje glasi: *Dragi moj Slade! Od kako sam došao nijesam se iz kreveta dizao, ali da ne misliš nijesam sasvim zlo. Preporučujem da uputite Nikolu prvim vaporom u Dubrovnik preporučim ga kome imaš i pošto platiš za njega vapor, daj mu na ruke samo dva fforina, ali nipošto više. Trošak oko vapura, oko haljina i drugog šta bude trebalo kad dodješ na Cetinje, primiti ćeš. Veoma bi rad bio kad bi sutra ili prekosutra i Gospodin Thoemeborn u društvo ovamo došao budući došle su mi iz Beča **mostre i cijene od alata za putove**. Vi biste znali najbolje odabrati...* Josip Slade - Šilović se dopisivao s vojvodom Vrbicom po pitanju projektiranja i gradnje putova. Radi se o osobi koja je, kako kaže literatura, bio vlasnik najveće zbirke crnogorskih tajni čiji je korisnik bio knez Nikola, s kojim se razišao 1882. godine ali se ne zna pravi razlog osim formalnog... *zbog zloupotrebe u radu „Društva za gajenje šljiva”*, čiji je počasni predsjednik bio. Izgleda da je Vrbica bio suradnik austrijske tajne službe što je smetalo Petrogradu. Vrbica nakon toga napušta Crnu Goru i odlazi u Banju Luku.

Josip Slade - Šilović je pozvan 1887. godine u Kninski okrug budući je austro-ugarska vlada smatrala da je tamo potreban te u Kninu nastavlja s projektiranjem. On kao njihov namjesnik odlazio je

onamo gdje ga pošalju. Crnogorci ga pokušavaju dobiti natrag u Kotor te šalju pismo ali uzaludno. Iz Kotora je Slade - Šiloviću upućeno pismo zahvale i žaljenja što je morao otići.

Slade - Šilović se i dalje dopisivao s prijateljima koje je stekao i s kojima je surađivao u Crnoj Gori, posebice prigodom uređenja svojeg vrta i voćnjaka. Primjerice 10. ožujka 1897. iz Nikšića mu šalju po njegovoj narudžbi 200 sadnica šljiva (uz još osam ako se koja putem ošteti). Račun za nabavu iznosio je za šljive 24 fjorina, plus za zaprežna kola 18 fjorina. Kočijašu je naređeno da pazi sadnice te ih putem polijeva vodom.

Josip Slade - Šilović obnašao je kao izraziti narodnjak kratko vrijeme dužnost načelnika Trogira (1901.-1905.). Kada je otišao u mirovinu provodio bi vrijeme u vrtu gdje je običavao primiti posjete. Pričao bi o studiranju u Padovi, narodnjacima Mihovilu Klaiću i Mihovilu Pavlinoviću, Jovanu Sundečiću (književniku i poborniku sloge južno slavenskih naroda), ali i o crnogorskom knezu Nikoli I kojemu je primjerice otvoreno 1881. godine predočio uzaludne troškove za izgradnju luke Valdanos. Neupitno se radilo o osobi koja se nije ulagivala vladarima. Bio je korektan i pošten djelatnik, čovjek od riječi.

Josip Slade - Šilović umire u Trogiru 1911. godine. Između brojnih brzojava sućuti bila su i ona iz Crne Gore među kojima se isticao brzojav kneza Nikole I. Nakon njegove smrti *Pučke novine* (br. 18/1911.) su objavile kraći članak s njegovom slikom u kojemu se, između ostalog, nalazio i osvrt na njegov rad u Crnoj Gori.

Svojim je djelom zasigurno zadužio ne samo domovinu Hrvatsku nego i Bosnu i Hercegovinu te poglavito Crnu Goru gdje su mu uradci najbrojniji. Njegovi su projekti obilježili crnogorsko graditeljstvo druge polovice, više kraja 19. st. Projekti su obilježeni jednostavnošću i umjerenošću u detaljima. Zgrade koje je projektirao odlikuju se visokim potkrovljima i brojnim krovnim prozorima i luminarijima. Stoga razloga, s potpunim pravom ime Josipa Slade -Šilovića, hrvatskog arhitekta, treba ostati zabilježeno u crnogorskoj povijesti.

Obimno arhivsko gradivo koja se čuva u Državnom arhivu u Splitu, može poslužiti kao odlična podloga za daljnja istraživanja njegove uloge u povijesti 19. i početka 20. stoljeća, te monografske obrade njegovih projekata i života.

